

Ἐν τούτοις καὶ οἱ κατὰ θάλασσαν Γενικοὶ Ἀρμοσταὶ (da mar) ἐξήσκουν μεγάλην ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ἐκθεσις τοῦ Λύγουστίνου Σαγγρέδου, ὅστις κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ 1715, περιορίζεται σχεδὸν μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἶναι σημαντικὴ διὰ τὴν ὁχύρωσιν τοῦ Παλαμηδίου. Εἶναι προσέτι περίεργος, διότι εἶναι ἡ τελευταία περὶ αὐτῆς τῆς διοικήσεως. Ἀμέσως κατὰ πόδας ἤρξατο ἡ ἀποφασιστικὴ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων.

Περὶ αὐτῆς ἱστορεῖ ὁ Ἱερώνυμος Δολφίνος, ὅστις ματαίως ἐδοκίμασε παντὶ σθένει ν' ἀντισταθῇ (1).

Ἡ ἐκθεσις αὐτοῦ εἶναι ἀναμφιδόλως τὸ ἐναργέστερον, ὅσων ἐγράφησαν περὶ τούτου τοῦ συμβεβηκότος (2).

Κατὰ πρώτην ὄψιν ἡδύνατο νὰ νομίση τις, ὅτι ἀνευ περαιτέρω κόπου, συρραπτόμεναι κατὰ σειρὰν αἱ ἐκθέσεις θέλουν προσφέρει συνεχῆ ἱστορίαν τῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω, διότι οἱ φέροντες τὸν λόγον εἶναι διαφόρου ἱκανότητος καὶ φρονήματος. Κατ' ἀρχὰς ἔχομεν ἰσχυροτάτας πληροφορίας καὶ ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα γενομένης μνείας εἰκάζομεν, τί συνέστη κατὰ πρῶτον. Ὁ μὲν γράφει ἐν Παρόδιῳ, ὁ δὲ εἶναι διεξοδικώτατος καὶ δὲν λείπουν ἀντιφάσεις καὶ ἔμμεσοι ἑλεγχοί, ἐνῷ αἱ ἐπαναλήψεις εἶναι πολυάριθμοι, ὥστε καὶ ἐνταῦθα ἐπὶκαίται ἡ αὐτὴ ἐργασία, ὅσων ἀπαιτοῦν ἀπλᾶ πληροφορία, τοῦτέστι νὰ ἐρευνήσωμεν, νὰ καθαρίσωμεν, τοῦτο ν' ἀπορρίψωμεν, ἐκεῖνο νὰ παραδεχθῶμεν, ἂν θέλωμεν ν' ἀποκτήσωμεν ἀντίληψιν καὶ ὀρθὴν κρίσιν.

Πρὶν μεταβῶμεν εἰς τούτο, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ πολέμου, διὰ τοῦ ὁποίου κατεκτήθη ὁ τόπος. Ἐκ τῆς πρώτης ἀρχῆς σχέσεώς τινος ἐξηγεῖται ὅλη ἡ φύσις αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐπιθεώρησις τοῦ πολέμου.

Ἐν ἔτει 1683 ἀνεφάνησαν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκ δευτέρου ἐνώπιον τῆς Βιέννης.

Ἐκ δύο αἰτίων ὠρμήθησαν πάντοτε αἱ κατακτητικαὶ ἐκστρατεῖαι, ὡς ἐκ τῶν δύο πόλεων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος κινεῖται—θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ φιλαρχίας· παρ' Ὀθωμανοῖς ἦσαν ἀμφότερα εἰσέτι ἀκμαῖα. Ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ ὁ Β', ἐπίστευεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Προφήτου, ὅτι ὁ κατὰ Χριστιανῶν πόλεμος εἶναι ἱερὴν καθήκον· εἶναι γνωστὸς ὁ Ἐφέντης, ὅστις καθημέραν ἐπανελάμβανεν εἰς αὐτὸν ταύτην τὴν ἀνάμνησιν. Ἐπὶ τοῦ Βεζίρου Καρᾶ Μουσταφᾶ ἐν-

ήργησαν ἐξ ἐναντίας αἱ κοσμικαὶ ἀφορμαί. Πολλάκις ἐθεάθη σπουδάζων μετὰ τοῦ διερμηνέως Μαυροκορδάτου τὸν Ἄτλαντα, δῶρον τῶν Ὁλλανδῶν, ἐπληροφορεῖτο δὲ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, τῶν διχονοιῶν, τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ἀδυναμίας, καὶ δὲν ἀμφίβαλεν ὅτι θέλει ὑπερβάλει πάντας τοὺς γείτονας (1). Ὅτε ἐπὶ τέλους ἡ Γαλλία ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν νὰ προκαλέσῃ εἰς βοήθειαν τοὺς δυσαρστηθέντας Οὐγγρους καὶ τὸ στράτευμα διέκειτο προθύμως, ἐνόμισεν ἀρμοδίαν τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐπεχείριτε. Πῶς δύναται νὰ εἴπῃ, τί ἤθελε γίνεαι, ἐὰν ἐκέρδαινε μίαν μάχην, ἐὰν ἡ Βιέννη δὲν παρείχεν ἀντίστασιν; Κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν ὑπῆρξαν ὁμῶς εἰς αὐτὸν ὀλέθρια, ἡ ἀντίστασις, ἡ ἐνώπιον τῆς Βιέννης ἐπιδρομὴ κατὰ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, καὶ τέλος ἡ ἥττα. Ἡ ἡμέρα ὑπῆρξε κρίσιμος δι' ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην. Ὅπως ὁ πόλεμος ἠπείλει κοινὸν κίνδυνον καθ' ὅλων τῶν γειτόνων, οὕτως ἀντίστησαν τὴν ὁμοῦ κατὰ τοῦ νικηθέντος ἐχθροῦ. Οἱ Γερμανοὶ, οἱ Πολωνοὶ προσέβαλον τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν, οἱ Ρῶσοι συνέλαβον μεγάλας προσδοκίας καὶ ἐκ Βιέννης ἀνέγγειλον εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα ἀνοίγει τοὺς κόλπους καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Ἀσία αὐτοὺς περιμένει· ὅπου οἱ ἡγεμόνες δὲν ἔβαλον χεῖρα εἰς τὰ ὅπλα, ἐκινήθησαν οἱ ὑπῆκοοι· ἐξήκοντα πολῖται τῆς Βαρκελώνης ἀνεχώρησαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὸν κατὰ τῶν ἀπίστων πόλεμον.

Ἐπὶ τοιαύτης μεγάλης κινήσεως, ὅτε ὁ παλαιὸς ἐχθρὸς κατετροπώθη τόσον καιρίως, ὅσον ποτὲ πρὶν, καὶ προσεδάλλετο πανταχόθεν, ὡς οὐδέποτε εἶχε γίνεαι, ἡσθάνθησαν ὡπαύτως καὶ οἱ Ἑνετοὶ τῶν πρὶν χρόνων τὴν πολεμικὴν ὁρεξιν. Ἡ Νεολαία καὶ ὁ Λαὸς συνεμερίζοντο τὸν ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐκυρίευεν ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ συνήρπασαν τὴν θραδύνουσαν φρόνησιν τῶν φίλων τῆς εἰρήνης Βουλευτῶν. Πλέον τῶν δύο αἰώνων ἦσαν οἱ Ἑνετοὶ περιπεπλεγμένοι εἰς ἐχθροπραξίας μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν, τὴν ὁμοῦ κατὰ πρῶτον ἐτόλμησαν νὰ κηρύξουν εἰς αὐτοὺς πόλεμον.

Τώρα ἐστὶμαίνε, διότι εἶχον ὁδηγόν, εἰς ὃν ἐντελῶς ἐνεπιστεύοντο· ἡ δημοκρατικὴ ζηλοτυπία ἔκαμπτεν ἐνώπιον τοῦ δίδοντος τὴν μεγάλην ὠθησιν εἰς τὰς ἀποφάσεις, τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνου.

Ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης δὲν εἶχε γηράσει, ὡς οἱ πλεῖστοι, ἐν τοῖς κόλποις ἐκείνου τοῦ τρυφηλοῦ καὶ πράου πολιτισμοῦ, τοῦ ἰδιάζοντος ἐν Ἑνετίᾳ, πρωτεύουσα τότε τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολυτελείας. Ὅλους τοὺς χρόνους τῆς νεότητος καὶ τῆς ἀπολαύσεως, ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ μέχρι τοῦ τεσσαρακοστοῦ τρίτου, ἐθαλασσοπόρει ὑπὸ τὰ ὅπλα (2). Δὲν εἶχεν ὑψωθῇ διὰ προσωπικῶν σχέσεων, διὰ τῆς ἀμοιβαίας μεταλλαγῆς ὑπηρεσιῶν καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς ἄλλων, ὡς ἐγένετο τότε παρ' Ἑνετοῖς (ὑπὸ τὸ ὄνομα Broglio)· ἀλλ' αἱ

d'informazione scritta dall' illustrissimo et eccellentissimo S. Marco Loredano provveditore generale delle armi all' illustrissimo et eccellentissimo S. Antonio Loredan suo successore 20 Settembre 1711. Ἀμφότεραι ἐν τοῖς Ἑνετικαῖς ἀρχείοις. Τῶν ἰδιωτῶν, κατὰ φυσικὸν λόγον, μόνον ἀντίγραφον.

(1) Relazione di Agostino Sagredo ritornato di Provveditor gener al da mar 1715. 16. Maggio (Ἐν Ἑνετικαῖς Ἀρχείοις).

(2) Αὐτὸν εἶδον μόνον ὑπὸ τὴν τίτλον Difesa in forma di Relazione in publico di S. E. Delfin general per li isfelici successi della Morea.

(1) Ἐκ τῆς Relazione dell' illustrissimo S. Cavalier o Provveditore Zuanne Morosini, ritornato da Constantinopoli οχθὸν κατὰ τὸ 1680 χαιρ.

(2) Antonii Arrighii de vita et rebus gestis Francisci Mauricei libri IV Patavii 1709 μετρίως. Τὸ Δαρ. ἔπος καλὸν, αἱ πληροφορίες μετρίαι, ἀλλὰ ψυχρὴν καὶ ἐπιπόλαιον οὐγγραμμ.

πράξεις ἀναβίβασαν αὐτὸν, διότι εἶχε καταδιώξει τοὺς πειρατὰς ἐνθεν κακεῖθεν παρὰ πάντα ἄλλον, καὶ ὑπερβαλὼν τὸν ἰσχυρότερον ἐχθρὸν ὅπου ἂν ἀπὸντησεν αὐτὸν, ἐλαφραγῶγησε τὰς ἐχθρικές ἀποθήκας καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν Ἰαλίαν τοὺς ἀκολουθοῦντες αὐτοῦ. — Αὐτὸν τὸν ἀγριώτερον ἀρνησθήσαν ἐξώγησεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πολεμίου στόλου ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος καὶ ἐπεμψεν εἰς τὰ δεσμοτήρια τῆς Ἑνετίας, ὥστε ὁ Σουλτάνος προσωπικῶς ἐδείξε φόβον περὶ αὐτοῦ. Αἱ ἀναρίθμητοι πράξεις τόλμης καὶ τύχης τοῦ Μοροζίνου, ἐδίδον ὕλην ὀμιλίας εἰς τοὺς θαυμαστάς αὐτοῦ. Κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Κρήτης ἔλαβε τὸ βραβεῖον τῆς δόξης. Ἄνευ ὀνόματος καὶ ἀπαράτηρητος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς πατρίδος καὶ ἐπέστρεψεν ἐνδοξὸς καὶ κορυφαῖος τῆς πολιτείας. Τοῦτο μετέδιδεν εἰς αὐτὸν αἰσθημα ανεξαρτησίας καὶ αὐτονόμου δυνάμεως, ἅτινα ἔλειπαν εἰς ὅλους τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ. Ὅτε κατὰ τὸ 1669, ἀφοῦ ἀπῆλθον οἱ Γάλλοι ἐπικούροι καὶ οἱ τοῦ Πάπα ἐκ Κρήτης καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ διατηρήσῃ τὸ μόνον ὑπολειπόμενον πρῶγμα, συνέλαβε τὸν στοχασμὸν νὰ καταστήσῃ αὐτὸ βραβεῖον τῆς εἰρήνης· ἀναμφιδόλως εὐτυχέστατος στόχασμός κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, ἀλλὰ δι' ἓνα πολίτην φθονερᾶς δημοκρατίας εἰς ἄκρον τολμηρός. Ὁ Μοροζίνης ἀνευ ἐντολῆς ἐκλείσεν εἰρήνην, καὶ ἂν δὲν ἔπαθε διὰ τοῦτο, συνέβη διότι ἦτον ἀναγκαιοτάτη καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναπόφευκτος. Τοιοῦτοτρόπως τώρα μετὰ τῶν φίλων παρεκίχσεν εἰς πόλεμον· ἡ δημοκρατία ἔπρεπε νὰ κηρυχθῇ νεκρά, ἂν δὲν ἤθελε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τοιούτων βοηθητικῶν περιστάσεων. Ὁ Μοροζίνης προεχειρίσθη Ἀρχιστράτημος καὶ ἐκ νέου ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὰ ὅπλα, τὰ ὅποια τόσον συχνὰ ἐδοκίμασεν. Ἀριστοκράτης τῆς παλαιᾶς ζύμης, εὐπροσῆγορος πρὸς τοὺς μικροὺς, τῶν ὁποίων συνεμερίζετο ἀσμένως τὰς στερήσεις, ἦτον ἀκάματος ὑπὲρ τοῦ προδιδασμοῦ τῶν φίλων καὶ τῶν προσηκόντων — πείσμων καὶ δεινῶς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους — ἀνγλεῖς κατὰ τοῦ νικηθέντος ἐχθροῦ. Ἦγεν ἤδη τὸ 66 ἔτος, ἀλλ' ἦτον ἀδύνατον νὰ εὐρεθῇ τολμηρότερος αὐτοῦ. Ποτὲ δὲν ἐστάθμιζε, τί ἐμελλε νὰ κερδίσῃ καὶ τί νὰ κινδυνεύσῃ· τὰ πάντα ἐτόλμα καὶ διὰ τὴν εὐτελεστέραν ὠφέλειαν. Ἰπὸ μόνης τῆς ἐπιθυμίας ἐφλέγετο νὰ πράξῃ τι ἐπίσημον, νὰ κατορθώσῃ τι, δεφῶν ἅλλα καὶ δόξαν. Πολλάκις ἴσως ἐδοκίμασε στενοχωρίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων, ὅσα ἐπέβαλε τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς δημοκρατίας· τώρα ὅμως εἶχε πάλιν εὐρὸν στάδιον ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἔδωκεν ὅλην τὴν διεύθυνσιν εἰς τὸν ἀνὰ χεῖρας πόλεμον.

Ὅτε ἐξελέχθη, ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ πληρεξουσιότης νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐπιχείρησιν, ὅπως ἐνόμιζεν ἀρμοδιώτερον.

Εἰς πολλοὺς ἐφαίνετο προτιμότερον μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως νὰ στραφῶν κατὰ τῆς Δαλματίας, νὰ ὑποτάξουν ἐντελῶς τὰ παράλια, νὰ προχωρήσουν ὅσον δυνατόν εἰς τὸ ἐνδότερον καὶ νὰ κατακτήσουν δευτέραν στερεὰν πέραν τοῦ Ἀδρίου. Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἦτον ἡ ἀπόκτησις τοῦ ἐδάφους τῶν παραλίων τόπων καθ' ὑπέρτατον λόγον ἐπιθυμητή.

Ὁ Μοροζίνης δὲν ἦτον αὐτῆς τῆς γνώμης· ὅλαι αἱ

κλίσεις αὐτοῦ ἔτεινον εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον. Τὸ Εὐρωπαϊκὸν συμφέρον ἀπῆται ἀναμφιδόλως νὰ προσβληθῇ καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος, στενοχωρούμενον ἤδη πανταχόθεν ἐκ τῆς ἡπείρου. Ἐκτὸς τούτου ἴσως ἦτο διὰ τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ ὑπέρτερον τὸ θέλημα, νὰ δοκιμασθῇ ἐκ νέου ἐν τῇ παλαιᾷ πατρίδι τῆς δόξης, νὰ ματακτῇ Κόρινθον καὶ Ἀθήνας, παρὰ νὰ ἐξοδεύσῃ τὰς τελευταίας δυνάμεις τῆς ζωῆς ἐνώπιον φρουρίων, περὶ ὧν οὐδέποτε εἶχε γίνεαι λόγος. Ὅπωςδὴποτε, ἡσυχῶς ὑπερέκαμψε τὴν ἀκτὴν τῆς Δαλματίας, τὸ Καστελνιούβον, τὸ ὁποῖον ἰδίως συνεδούλευσαν αὐτὸν νὰ προσβάλῃ, καὶ ἄνευ πολλοῦ κόπου κυριεύσας τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν, ἔστρεψε τὰ βλέμματα πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ τρεῖς ἐκστρατείας ἐπόρθησεν αὐτήν.

Ἐπὶ τῆς πρώτης, ἐν ἔτει 1685, προσέβαλε τὰ μεσημεριναῖα παράλια, ἐνῶ ἤλπιζε βοήθειαν παρὰ τῶν Μανιατῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἀπεσταλμένοι ἐπεσκέφθησαν αὐτὸν (1) καὶ ἔδωκαν ἀρίστas ὑποσχέσεις. Ἀλλ' αὐτοὶ ἦσαν ἀρκετὰ περίσκεπτοι νὰ περιμείνουν ἀποφασιστικὴν ἐκβάσιν. Δὲν ἦτον ἐπομένως εὐκόλῳ τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ Μοροζίνου. Ἡ Κορώνη, τὴν ὁποίαν προσέβαλεν, ἡμύνθη πεισματωδῶς, καὶ ἰσχυρὸν τουρκικὸν στράτευμα προτέδραμεν εἰς βοήθειαν καὶ ἠπέλκει νὰ πολιορκήσῃ τοὺς πολιορκητάς (2). Δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐν γένει ὁ χαρακτήρ τῶν πολέμων τούτων ὑπῆρξε τοιοῦτος. Γίνεται πολιορκία καὶ μετὰ ταῦτα πρέπει ν' ἀποκρουσθῇ ἐκ παρατάξεως στράτευμα ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν. Οὕτως ἐνίκησαν οἱ χριστιανοὶ ἐνώπιον τῆς Βιέννης· οὕτω κατετροπώθησαν οἱ Τούρκοι ἐνώπιον τοῦ Ὄφεν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἠναγκάζετο καὶ ὁ Μοροζίνης νὰ μετρηθῇ πρὸς τοὺς Πασάδας, οἵτινες προέβαινον πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς Κορώνης καὶ εἶχον ἤδη ἀναβῆ τὰ χριστιανικά χαρᾶκώματα. Ὁ Μοροζίνης ἐπέτυχεν νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν καὶ νὰ δρέψῃ πλήρη νίκην. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἔθεσε τὸν πῦρα ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἔπεσεν ἡ Κορώνη, τότε ἐκηρύχθησαν καὶ οἱ Μανιαταὶ καὶ μετ' αὐτῶν προσεβλήθησαν αἱ Καλάμαι. Παράδοξος σύνθεσις αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ ἐξ Ἰταλῶν, Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν!

Οἱ Γερμανοὶ, ὡς ἐπιτοκρὺ Βραουνσβεργοὶ καὶ Σάξωνες, ἀπετέλουν ἀναμφιδόλως τὸ σημαντικώτερον ὅπλον (3). Τὸ πῦρ τῆς τουφεκοβολίας τοῦ γεγυμνασμένου Σαξωνικοῦ πεζικοῦ μετὰ τῶν Ἑνετικῶν πυροβόλων ἐκ τῶν παρὰ τὸ παράλιον νεῶν ἐνῆργησαν τοσοῦτον ἐπιτηδεύει, ὥστε ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ὅστις

(1) Locatelli. Racconto storico della Veneta guerra in Levante. Ἡμερολόγιον τοῦ Πελοπ. Πολέμου. 1684—1689 σελ. 84. Ὁ Λοκατέλλης ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μοροζίνου.

(2) Relazione della guerra de' Veneziani nell'acquisto della Morea, dal comandante degli ausiliari Fiorentini fatta per informare il Ser Gr. Duca, παρατηρεῖ ἰδίως αὐτὸν τὸν κίνδυνον.

(3) Der neueroeffneten ottomanischen Pforten Fortsetzung oder continuirlicher Bericht etc, etc, μετὰφρασις, τῆς ὁποίας ὁ Συγγρ. κατὰ δυστυχίαν δὲν ἐνόησε τὰ ἰταλικά πρωτότυπα, ὅσα ἐκολούθητε, καὶ μόνον ἔχει ἐξίαν καθόσον φιλοτιμίζεται ν' ἀνυψώσῃ τὰ προτερήματα τῶν Γερμανῶν καὶ ἐπαναρθῶναι τὰ Γερμανικά ὀνόματα παρὰ τῶν ἰταλῶν στρεβλωθέντα.

ἔμελλε νὰ σώσῃ τὰς Καλάμας, ἐθορυβήθη καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν. Τὴν πτώσιν τῶν Καλαμῶν ἐπηκολούθησαν τὰ μικρὰ τουρκικὰ φρούρια ἐν Μάνη, Ζαρνάτα, Γιαλάφα, Πασσάβα καὶ ὅλη ἡ μεσημβρινὴ ἀκτὴ, τὰ λακωνικὰ ὄρη, ἡ ἀκρόπολις τῆς Πελοποννήσου, ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν.

Ἐκ τοῦ κατακτηθέντος μέρους ἠδύναντο ἀσφαλῶς νὰ προχωρήσουν εἰς τὰ ἐντὸς.

Ἐν ἔτει 1686 ἐπέπεσεν ὁ Μοροζίνης ἐπὶ τῆς παρακειμένης παραλίας (1)· εὐκολώτερον ὁμῶς ὑπῆρξε τὸ ἔργον κατὰ τὴν δυτικὴν, ἐνθα ὁ Σερασκιέρης ἐνίκηθη καὶ ἠλώθη τὸ Ναυαρίνον, ἂν καὶ καλὰ ὠχυρωμένον. Οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν ἤδη νὰ εὐαρεστοῦνται αὐτόθι καὶ ὁ Μοροζίνης εὐρῆκεν εὐχαρίστησιν βλέπων τὰ παραπήγματα αὐτῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Μεθώνης, τὰ ὅποια ἐν βραχεὶ καὶ ἐν πολλῇ καθαριότητι ἔστησαν, κατασκευάζοντες αὐτὰ ἐκ τῆς ὠραιότερας κυπαρίσσου, ἐκ δάφνης καὶ κλάδων πορτοκαλέας· δὲν ἦσαν δὲ ὀλιγώτερον ἀνδρεῖοι ὥς ἐκ τούτου μετολίγον παρεδόθη καὶ ἡ Μεθώνη. Διπλασίως ἐπικίνδυνον ἐχρημάτισεν εἰς αὐτοὺς ὁμῶς τὸ Ναύπλιον καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ. Εἶχε φθάσει ἤδη ὁ Αὐγουστος καὶ τὸ θέρος τούτου τοῦ ἀσυνειθίστου κλίματος ἐπέφερε πυρετοὺς, ὥστε πολλοὶ ἀπέθανον, μεγαλύτερον πλῆθος ἐγένεν ἄχρηστον καὶ μόνον 4000 ἄνδρες ἦσαν διαθέσιμοι, ὅτε ἐφάνη τοῦλάχιστον διπλάσιος τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῆς φρουρᾶς ἤρξατο τῆς ἐπιθέσεως. Τότε ἐδείχθη πλέον πόση ἦτον ἡ τύχη τοῦ Μοροζίνου, ἔχοντος βοηθὸν τὸν τοσοῦτον ἔμπειρον στρατηγὸν Κενιγσμάρκον. Οὐδεὶς ἦτο τοσοῦτον ἐπιτήδειος πρὸς ὑποστήριξιν τῶν τολμηρῶν καὶ ἀπεριτκέπτων σχεδίων τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τοσοῦτον ἐπιστήμων τῆς τακτικῆς, προνοητικὸς καὶ ἀτρόμητος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν. Ἀμέσως κατὰ τὴν ἀπόθασιν ἐγνώρισεν ὁ Κενιγσμάρκος τὸ σημαντικὸν τοῦ Παλαμηδίου καὶ ὠχύρωσεν αὐτό. Μετ' ὀλίγων μόνων λόχων πεζικοῦ καὶ μετ' εὐαρίθμου πυροβολικοῦ ἐβάδισεν εἰς ἀπάντησιν ἰσχυροῦ ἵππικοῦ ἐπὶ ἐδάφους δι' αὐτὸ ἐπιτηδείου, ἀλλ' ἀνέπτυξε τοσαύτην ἀνδρείαν καὶ καλὴν τάξιν, ὥστε ἐν ὀλίγαις ὥραις ἠνάγκασεν αὐτὸ εἰς ὀπισθοδρόμησιν. Οἱ Γερμανοὶ μόλις δύνανται νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἰδίαν νίκην. Αὐτοὶ νομίζουν, ὅτι πανικὸς φόβος (τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν *Feldschrecken*) κατέλαβε τὸν ἐχθρόν. Ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐκινδυνεύετο ἡ ἐσχάτη καταστροφὴ, ἐνῶ ἀπεκτῆθη ἡ νίκη αὐτὴ οὐχὶ ἄλλως ἢ διὰ θαυμασίου καὶ θείας ἀντιλήψεως » (2). Τὸ Ναύπλιον στερηθὲν τῆς ἐλπίδος νὰ λυτρωθῇ καὶ κερκυνοεσλούμενον ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, τεθέντος ἐπὶ τοῦ πλησιάζοντος ὕψους, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Ὁ Φρούραρχος ὁμῶς ἡμύνθη πεισματωδῶς, καθότι μέρος πέριξ ὑπῆρχον ἰδία καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἰδιοκτησίαι (3).

(1) Ἐγένετο ἀνάγκη διασκεψέσθαι πρὶν φθάσουν εἰς αὐτὴν τὴν φυγὴν ἀπόρρυσιν. Carrioni *Istoria della Repubblica Veneta nel tempo della sacra lega III* p. 150 ἀναφέρει ἐκτεταμένως περὶ τούτων.

(2) Johann Just Winckelmann, *Preiswuerdiger Stamm- und Regenten- baum der durchlauchtigsten Herzoge zu Brandenburg* 1688. τέταρτον παρὰρτ. σελ. 315.

(3) Mich. Foscarini *istoria della repubblica Veneta V* 272.

Τώρα πλέον ἔμενεν μόνον τὸ ἀρκτῶν μέρος τῆς χερσονήσου. Τὸν χειμῶνα ὑπέστησαν οἱ Ἑνετοὶ πολλὰς κολλητικὰς νόσους καὶ πρὸ τοῦ θέρους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἔμβουν εἰς τὴν θάλασσαν. Καθόσον ἐκινδυνεύετο πλέον τὸ πᾶν, οἱ Τούρκοι προετοιμάσθησαν ὁτονένεστιν ἐπιμελῶς. Ἀμφοτέρωθεν τοῦ στενοῦ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ὠχυρώθησαν περιμένοντες τὴν προσβολήν. Πλησίον τῶν Πατρῶν, εἰς θέσιν νομιζομένην ἐλώδη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέβη ὁ Κενιγσμάρκος κατὰ τὴν 22 Ἰουλίου 1687, καὶ πάραυτα προέβη ἐπιπίπτων ἐπὶ τῶν ὠχυρωμάτων τῶν Τούρκων ὅσον ἠδύνατο. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὠρμήθησαν πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος νὰ προφθάσουν τὸν ἐχθρόν ἀπροπαρασκευάστον.

Λίαν πρῶτ' συνεκρούσθησαν αἱ ἐμπροσθοφυλακαί. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν ὀλίγον πυροβολικὸν κατέλαβον τὰ ὕψη καὶ κατ' ἀρχὰς ὑπερεῖχον. Μετὰ πολλοῦ κόπου ἠδυνήθη ὁ Κενιγσμάρκος ἐντὸς τοῦ θαμνώδους κοιλώματος νὰ παρατάξῃ εἰς γραμμὴν. Ἐν τούτοις εὐρῆκε καιρὸν νὰ καλύψῃ αὐτὴν ὅπως τότε μετὰ τοὺς Τουρκικοὺς πολέμους ἦτο σύνηθες, δι' ἐχίνων (*Chevaux de frise*) καὶ ποτὲ ἴσως αὐτὴ ἡ προφύλαξις δὲν ἐδείχθη ἐπωφελεστέρα. Ἡ πρώτη ὁρμὴ τῆς προσβολῆς τοιοῦτοτρόπως συνετρίβη, ἀντετάχθη δὲ εἰς τὸν ἀτίθασσον ἐχθρόν τακτικὸν πῦρ· ἡδὴ ἐκλονοῦντο αἱ ἐπαπειλοῦσαι μάχαιραι, ὅτε ἡ ἐφοδος τοῦ χριστιανικοῦ ἵππικοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγας, καὶ ἡ ἐμφάνισις ἱλῆς, νομιζομένης ὅτι ἀπωλέσθη, προεβλάουσης ὁμῶς ἐγκαίρως ἐκ τῶν θάμνων ἀριστερόθεν, ἔφερε τὸν ἐχθρόν εἰς πλήρη ἀταξίαν (1). Αὐτὴ ἡ μάχη ἀπεφάσισε τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀκώλυτοι εἰσέπλευσαν αἱ νῆες εἰς τὸ στενὸν καὶ κατόπιν παρεδόθησαν αἱ Πάτραι, τὸ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου φρούριον, ἡ Ναύπακτος καὶ τὸ φρούριον τὸ ἐπὶ τῆς ἡπείρου. Ὁ Σερασκιέρης, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ὅ,τι ἠδυνήθη, ἐγκατέλιπε τὴν Κόρινθον· τότε παρεδόθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ θέσεις, αἵτινες ἔτι διετηροῦντο ἐντὸς, καὶ ἐξαιρουμένης τῆς Μονεμβασίας, ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἑνετὸνλέοντα.

Δὲν περιορίζοντο ὁμῶς ἐν Πελοποννήσῳ οἱ σκοποὶ τοῦ Μοροζίνου. Ἰπῆρχον τῶντι πολλοὶ ἐν Ἑνετίᾳ ἐπιθυμοῦντες τὸ ὅριον τοῦτο καὶ τὴν γενομένην κατάκτησιν τοῦλάχιστον στερεωθεῖσαν, πρὶν γίνῃ βῆμα περαιτέρω· ἀλλ' ἦσαν οἱ ἴδιοι, οἵτινες εἶχον ἐκφρασθῇ κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Μοροζίνης δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τοιαύτας σκέψεις. Ὁ Μουάτζος λέγει· « Σχέδια πλήρη τόλμης ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν ἀναγκαῖα, διὰ νὰ διατηρήσουν σταθερῶς τὴν τύχην. » Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος προσέβαλε τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπόρθησε.

Βεβαίως ἦτον αὕτη κατάκτησις, τὴν ὁποίαν δύναται τις μᾶλλον νὰ ὀνομάσῃ δυστυχίαν ἢ εὐτυχίαν. Τὰ ὠραιότερα ἐρεῖπια τοῦ κόσμου, τὰ λείψανα ἱσως τοῦ ἐντελεστάτου ἔργου τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὅπερ ποτὲ ἐδόθη, κατεστράφησαν δι' ἀπευκταίου συμβάντος (2). Τό-

(1) Ἀκολουθεῖ ἐνταῦθα κατὰ προτίμησιν τὴν περιγραφὴν τοῦ Μουάτζου αὐτέπτεον, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἀντιγράφου· Ἐνταῦθεν κυρίως ἀρχεται καὶ ἡ διήγησις αὐτοῦ.

(2) Τὴν περιγραφὴν τοῦ Μουάτζου δίδω κατὰ λέξιν, διότι περιέχει περὶ ἐνὸς τόσον ἐνδιαφέροντος συμβεβηκότος νέαν τινα.

τε ὁμῶς ἐφάνη ὡς βῆμα προόδου κατὰ τὸ ἐνδοξόν στάδιον τῆς νίκης. Μετ' ἀνεκφράστου ἀγαλλιάσεως ἐχαίρετῃσαν τὰ τρόπαια, ὅσα ἐστειλεν ὁ Μοροζίνης, δηλ. τοὺς λείοντας ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἀκόμη τώρα θαυμάζομεν ἐπὶ τοῦ Πυλῶνος τοῦ Ναυπηγείου.

« Τὰ ἐξαίρετα καὶ περίφημα λείψανα τῶν Ἀθηναίων, σποράδην καίμενα ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν εἰσδρομῶν, ἐμπροσθέντων εἰς μικρὰν ἀλλὰ πολυάνθρωπον χώραν, ὑπὸ τὴν σκέπην φρουρίου κειμένου ἐπὶ ὑψηλῆς πέτρας, ἔθεν μέχρι τῆς θαλάσσης ἐξεστίνοντο τὰ διαθρυλλούμενα ἔργα. Ὀκτὼ μίλια (milia) ἀπὸ τῆς ὁχθῆς ἦσαν συνηθροισμέναι αἱ κατοικίαι. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ναυπλίας εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλήθυναν 10 χ. Ῥεάλια κατ' ἔτος διὰ τὰς δαπάνας. Ἀποῦ καὶ ἡ Κόρινθος ἔλαβε τὴν αὐτὴν τύχην ἐροδῆθησαν μὴ λαφυροποιηθῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἠπειλοῦν ἤδη ὅτι ἤθελαν νὰ ἀρραβωθῶν διὰ νὰ μὴ ἀφήσουν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τόσαν πλουσίαν ἀπόκτησιν. Οἱ εὐπορώτεροι διὰ νὰ ἀπορύγουν τὴν καταστροφὴν, προσεκάλεσαν τὸν Μοροζίνην νὰ κυριεύσῃ τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων φρούριον, ὥστε νὰ ἐκασφαλίσουν τὴν περιουσίαν καὶ τὴν πόλιν.

Ὁ Μοροζίνης ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ὅπως ἦσαν αἱ περιστάσεις καὶ ρῥάσας εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπεδίδασκε τὰ στρατεύματα, παραταχθέντα ὑπὸ τοῦ Κενιγσμάρχου εἰς δύο στήλας καὶ ὁδηγηθέντα κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα μετ' ἀνέσεως διὰ νὰ στρατοπεδεύσουν ἐντὸς ὁχύρου ἐλαιῶν ἀπέναντι τῆς ἀκροπόλεως. Οὗτος περιώσας αὐτὴν παρευθὺς διὰ πολυπληθῶν φυλακῶν προσέβαλιν ἐκ τοῦ ὕψους λόφου τὴν πύλιν τοῦ μετώπου διὰ δύο πυροβολῶν τῶν 50, ἀλλ' ἀνωφελῶς, καθότι ὡς ἀσθενέστερον τὸ μέρος τοῦτο διὰ τριπλοῦ ὀχυρώματος προσφυλάττετο ἐντέχνως Ἐνεκα τούτου ὕψωσε πρόχωμα ἐν τῇ πόλει πρὸς ἐναρξιν ὑπονόμου, ἐντοσούτω μεταχειριζόμενος κατὰ τῆς φρουρᾶς 4 ὁλμούς τῶν 500. Ἐπηρετοῦντο οὗτοι ὑπὸ ἀνεπιτηδείων πυροβολιστῶν καὶ αἱ σφαῖραι, ἀντὶ νὰ πίπτουν ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐμάστιζον τὴν πόλιν, ἥτις ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Κενιγσμάρχου ἀποζημίωσιν καὶ τὸν παρεκίνησε δημοσίως νὰ ἐπιτημῇ τὸν Μορτίνην, διευθυντὴν τοῦ πυροβολικοῦ. Ἀρίνων κατὰ μέρος τὴν φιλαυτίαν παρεχώρησαν οὗτος τὴν φροντίδα εἰς τὸν διοικητὴν Λεάνδρον, ἀποχωρώντως ἱκανὸν καὶ ὑποσκελισθέντα διὰ τῆς σπουδρχίας ἐκείνου.

Αἱ μηχαναὶ ὑπὸ ἐπιτηδειοτέρων διευθυνσιν, παρευθὺς ἐτελεσφόρησαν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως καὶ κατὰ τὴν 27 Σεπτεμβρίου τυχαίως πῶς εἰσαχώρησε σφαῖρα διὰ τῆς μόνης ὁπλῆς τῆς κορυφῆς τοῦ Παρθενῶνος. Ὁ γὰρ τῆς Ἀθηνᾶς, περιδόντος διὰ τὴν ἀμίμητον ἀρχιτεκτονικὴν καὶ γλυπτικὴν, ἵστατο ἐπὶ διπλῆς σειρᾶς ὑψηλοτάτων στειλῶν καὶ εὐσεβῶς διατηρεῖτο ὑπὸ τῆς φρουρᾶς, ἥτις μετασχηματίσασα αὐτὸν εἰς μαστέον, ἐν αὐτῷ ἐφύλαξε τὰς τροφὰς, τὰς οἰκογενεῖας καὶ τὰ πολυμεφῶδια. Ἡ σφαῖρα πεσοῦσα μετέδωκε τὴν φλόγα εἰς τὴν πυρίτιδα. Ἡ ἐκρηξίς ἀντήχησε καὶ διέδωσε τὸν σεισμὸν μέχρι τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἑνετῶν, ἀνασπῶσα τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον ἔργον καὶ καταπλήττουσα τὴν φρουράν, ἥτις ἤδη κατὰ τὴν προτεραιάν εἶχε συλλάβει, φάβαν, βλέπουσα ὀπισθοποροῦσαν τὴν βουήθειαν. Ὁ Κενιγσμάρχος κατὰ τὴν συνήθη αὐτοῦ ταχύτητα, οὐχὶ νὰ φθάσῃ, ἀλλὰ νὰ προλαμῇ τὸν ἐχθρὸν, ὅστις εἶχεν εἰσχωρήσει τώρα ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Εὐβοίας, διέβηκε τὸ πεζικὸν μεταξὺ τοῦ δάσου καὶ τῆς φρουρᾶς, ἄλλο μέρος παρέταξε πρὸς τὴν ἀκτὴν καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῇ τὸν ἱππικὸν, συμμεμιγμένον μετὰ πεζῶν ἐλαφρῶν καὶ ἱλλυρίων, ὥρμησε πρὸς ἀπάντησιν τῆς προσδραμούσης βοηθείας, καταλαμβάνων τὰς ἐπικείρους θέσεις. Ἀποῦ διὰ τῆς ἀπροσδοκῆτου προσβολῆς διέκοψε τὴν πρόδον αὐτῆς, ἐπανήλθε πάλιν εἰς τὴν πρώτην θέσιν διὰ κρυφωτέρων ὁδῶν.

Ἡ φρουρά, ἰδοῦσα τὸ πικρὸν θέαμα ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ἀκροπόλεως καὶ καταβληθεῖσα ὑπὸ τῆς θλητρίας πυρκαϊᾶς, ἀπηλείσθη παρὶ τῆς σωτηρίας καὶ συνωμολόγησε, νὰ παραδοθῇ μετὰ 5 ἡμέρας διαφυλάττουσα τὴν ἐλευθερίαν νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτῆς ὅ,τι ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν ὁρῶν.

Μετὰ τὴν προθεσμίαν ταύτην ἐξῆλθεν ἡ φρουρά προστατευθεῖσα μέχρι τῆς ἐπιδοσεως ἐπὶ ἀγγλικῷ δικρότῳ πλέοντος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καθ' ὅσον ὅμως, ἕως ὅτου νὰ ρῥάσῃ τὸ πλοῖον, ὑπέφερεν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἀσπικτικότητος, στέρηθεῖσα τῆς ἀποσκευῆς διὰ τρόπων οὐχὶ κοσμίων.

Μετὰ τόσας ζημίας ἀπῆλθον ἐπὶ τέλους οἱ ἔνετοὶ τὸ αἶσθημα τῆς εὐτυχίας, τῆς προόδου καὶ τῆς δόξης. Ἐλογίζοντο εὐτυχεῖς, ὅτι ἔχουν τοιοῦτον μεγάλον ἄνδρα καὶ ἐσώρουν ὅλας τὰς τιμὰς ἐπὶ αὐτοῦ. Ἐψήφισαν νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Πελοποννησιακοῦ, ἐστήσαν τὴν προτομὴν αὐτοῦ εἰς τὴν αἶθουσαν τῆς Βουλῆς τῶν δέκα, καὶ χηρεύοντος τότε τοῦ ἀξιωματικῆς τοῦ Δουκῆς, ὅλοι ἀπετύρθησαν καὶ ὁ ἥρωας καὶ κατακτητῆς ἀνηγορεύθη παμψηφί Ἡγεμῶν.

Ὁ Μοροζίνης δὲν ἦτον ὀλίγον εὐαίσθητος πρὸς τὰ τοιαῦτα. Ἄλλαι δοκιμαὶ δὲν ἐπέτυχον ἐπ' αὐτοῦ, ὡς π. χ. ἐφάνη εἰς αὐτὸν παράδοξον ὅτε οἱ Τούρκοι ἐν Κρήτῃ προτέφερον τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Μολδοβλαχίας, ἐὰν ἤθελε νὰ λειποτακτῇ πρὸς αὐτούς. « Τί εἶναι ἡ Μολδαβία, τοὺς εἶπεν, τί ἡ Βλαχία; » Τόσον ποθητότεραι ὑπῆρξαν ὅμως εἰς αὐτὸν αἱ ἀποδοθεῖσαι παρὰ τῆς πατρίδος τιμαί. Ἡδύνατο εὐκόλως νὰ ἦναι ἡ εὐτυχεστέρα ἡμέρα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὅτε κατὰ τὸ 1688 φέρων τὰ παράσημα τῆς Ἡγεμονίας ἐξῆλθεν εἰς τὴν θάλασσαν, μετὰ στρατοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων, ὁποῖον δὲν εἶχε ποτὲ ἄλλοτε, 16,000 ἀνδρῶν, ἐξ ὧν 8,000 Γερμανῶν διὰ νέαν ἐπιχείρησιν, ἥτις ἐμελλε νὰ τὸν καταστήσῃ Ἡγεμόνα τοῦ Αἰγαίου, ἐὰν ἐπετύγχανεν ὡς πρότερον. Ὡς λέγουν, ἐδέχθη τὰς συγχαρητικὰς ἀνευφημίας δακρύων.

Αὕτη ὑπῆρξε καὶ ἡ εὐτυχεστάτη, καὶ ἡ τελευταία τοῦ Μοροζίνου ἡμέρα. Ἐν Εὐρίπῳ, ὅπου διευθύνθη, ἀπῆντησεν ἀντίστασιν ὁποῖαν ποτὲ ἄλλοτε. Οὐ μόνον τὸ φρούριον ἦτον ἐν καλῇ καταστάσει καὶ προστασκευασμένον, ἀλλὰ καὶ οἱ διωχθέντες ἐκ τῆς Πελοποννήσου Τούρκοι ἡμύνοντο μετ' ἀπελπισίας, τὸ δὲ κυριώτερον, ὅτι τὸ στράτευμα τοῦ Σαρασκιέρου, συναχθὲν εἰς τὴν στερεάν, συνεχοινωνεῖ ἀδιαλείπτως μετὰ τοῦ φρουρίου. Μέχρι τοῦδε πρώτον προσεβάλλετο ὁ στρατός, τώρα ὅμως ἦτο τοῦτο ἀδύνατον διὰ τὸ μεταξὺ δάσος. Ἐξ ἐναντίας τὸ φρούριον διὰ τῆς γεφύρας συνείχετο μετὰ τῆς στερεᾶς καὶ διὰ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πύργου Καραδαβά, τὴν ὁποῖαν συνεδούλευσεν ἀρνησίβητος τις ἐκ τῆς Γουαστάλλης (1), ἦτον ἰδίως ἐξησφαλισμένη ἡ συκοινωνία. Ἦσαν τοιουτοτρόπως οἱ πολιορκηταὶ ἐξ ἀνάγκης θεαταὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν τραυματιῶν, ἥτις ἐγίνετο διὰ νυκτός ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς εἰσαγωγῆς νεκρῶν στρατιωτῶν. Πρὸς τούτοις ἐξεφράγη πολὺ κινδυνωδεστέρα ἡ κολλητικὴ νόσος, παρὰ ἐν Ναυπλίῳ. Μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν, τοὺς ὁποίους ἀφῆρπασεν, ἦτο καὶ ὁ Κενιγσμάρχος, ὁ μόνος στρατηγὸς ἀληθοῦς ἱκανότητος, τὸν ὁποῖον εἶχον. Μ' ὅλας αὐτὰς τὰς δεινῶν παθείας ὁ Μοροζίνης ἐπέμενε εἰς τὴν ἐφοδον.

Κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ τότε δὲν ἤθελε νὰ παραχωρήσῃ. Ἡ δυσθυμία ἦτο τόσον βαρύτερα, ὅσον ἡ ἐπιχείρησις ἦτον ὅλη ἐξ ἰδίας αὐτοῦ ἐμ-

(1) Girolamo Galloppo. Ἡ ὕβρις εὐγενεὺς τινος λέγεται ὅτι ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Ἑνετικὸν στρατόν. Ὁ Μιχαὴλ Φισκαρίνης λέγει περὶ αὐτοῦ: essendo per causa del gioco incommo dato sino alla disperazione p. 338. Εἶναι ἀληθές ἐν τούτοις ὅτι ὑπῆρχον συγκρούσεις μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ἀξιωματικῶν.

πνοίας. Δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν ἐπιθυμίας καὶ νὰ μένῃ ἀνεκτέλεστον τὸ σχέδιον. Μάλιστα συνέλαβε τὸν στοχασμὸν, νὰ διέλθῃ τὸν χειμῶνα πρὸ τοῦ φρουρίου, καὶ διὰ μόνῃς τῆς ἐπιμόνου ἐναντιώσεως τῶν στρατιωτῶν ἀπετράπη. Ὅτε ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἠσθένησεν ἐκ βαρυθυμίας.

Ἐκτοτε δὲν βλέπομεν κατ' αὐτὸν τὸν πόλεμον μεγαλεπήθλους ἐπιχειρήσεις, καὶ τὴ σπουδαιότερον, καλῶς ὀδηγηθείσας. Ἰσως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ἡ μεταβληθεῖσα τῆς Εὐρώπης θέσις, ἀφ' ὅτου οἱ Γάλλοι ἀνενέωσαν τοὺς πολέμους κατὰ Γερμανίας καὶ Αὐστρίας· οἱ Τούρκοι τοῦλάχιστον ἀνέπνευσαν πλέον ἐλευθερίας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1690 ἐκυρίευσαν οἱ Ἐνετοὶ τὴν Μομενθασίαν, ἣτις ὁμως μᾶλλον κατηναγκάσθη δι' ἐλλειψίν τροφῶν, παρὰ διὰ τῆς βίας τῶν ὀπλῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1692 ὁ Μοκενίγος προσέβαλε τὰ Χανιά ἐν Κρήτῃ, εὗρεν ὁμως τὰ ὀχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε οἱ Ἐνετοὶ εἶχον ἐγείρει διὰ πολλῆς δαπάνης καὶ ὀχυρωματικῆς διανοίας, ἀνώτερα τῆς ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ δυνάμεως. Ὅτε οἱ Τούρκοι ἀνεφάνησαν καὶ εἰς τὸ πεδῖον, ἐφθόγη παντελῆ καταστροφὴν καὶ ἐπέβη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πλοίων.

Ἐφαίνετο τρόπον τινα ὅτι ἡ νίκη ἦτο δεδεμένη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Μοροζίνου. Ἐκ νέου ἀνηγορεύθη ὁ γέρον οὗτος Δούξ κατὰ τὸ ἔτος 1693 Ἀρχιστράτηγος. Ἀντέκειτο τοῦτο εἰς τὰ ἦθη τῆς Ἐνετίας, καὶ ἔκαμεν ἐντύπωσιν, ὅτε ἐφάνη ἐντὸς τῆς εἰρηνικῆς πόλεως ὁ πολιτικὸς Ἄρχων φέρων τὴν βάρβδον τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας (1). Ὁ Μοροζίνης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διανοούμενος ὅ,τι καὶ ὅτε ἐξ αὐτῆς ἀπῆλθεν. Ἐφλέγετο ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας ν' ἀνανεώσῃ τὴν προσβολὴν κατὰ τῆς Εὐβοίας. « Ἀποθνήσκων, λέγει ὁ Μουάτζος, καὶ πνέων τὰ λοιπία, ἤθελε καὶ τότε ὁρμήσει κατ' αὐτῆς. » Ἀλλ' ἀπέθανε, πρὶν φθάσουν αἱ ἐπικουρίαι, ὅσας καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐνόμιζεν ἀναγκαίας.

Ἐνῷ οἱ Ἐνετοὶ οὐδόλως προέβαινον, συνέβη κατόπιν στρατηγήματος, εὐτυχῶς κατὰ τὸ φαινόμενον, νὰ εὐρίσκωνται εἰς κίνδυνον.

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1694 ὁ Ἀρχιστράτηγος Ζήνων ἐκυρίευσεν τὴν Χίον. Ὅλοι εἶχον ἀποτρέψει αὐτὸν, κυρίως διότι ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρουν τὴν στέρησιν τῆς νήσου, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῆς ἐπόμενον ἦτο νὰ προκαλέσῃ ἑκτακτον δραστηριότητα. Ὁ Ζήνων ὁμως, ὅστις διὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν μικρῶν εὐγενῶν κατὰ τῶν μεγάλων ὑψώθη εἰς τσιαούτην θέσιν, ἐνόμιζε νὰ δειχθῇ ἀξίως τῆς εὐνοίας ταύτης δι' ἐνδόξου πράξεως (2).

Συνέβη ὁμως ὅ,τι προσεδόκατο. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξεπλάγησαν καὶ συνεκέντρωσαν πάλιν τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἐκ δέκα Σαντζακίων ἐζήτησαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν ὅπλα, συνεκάλεσαν ὅλους τοὺς παῖ-

δας τῶν στρατιωτῶν καὶ τοὺς ἀπομάχους καὶ εἰργάζοντο μετὰ μεγάλης ζωηρότητος ἐν τῷ Ναυπηγείῳ. Οἱ Ἐνετοὶ μέχρι τοῦδε κυρίως διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν Γαλεατῶν εἶχον τὴν ὑπεροχὴν· τώρα ὁμως τεχνῆται Εὐρωπαῖοι κατεσκευάζον εἰς τοὺς Τούρκους πλοῖα, τὰ ὁποῖα περιελάμβανον ἀσύνγητες πλῆθος πυροβόλων, μὴ ὄντα δυσκίνητα. Ὁ Ναύαρχος αὐτῶν Μετζομόρτος ἐξευρε νὰ γυμνάξῃ τὰ πληρώματα ἐπιδεξίως. Οὕτως ἐφάνησαν οἱ Ὀθωμανοὶ κατὰ θάλασσαν ὑπερέχοντες. Εὐκόλως ἐδίωξαν ἐκ τῆς Χίου τὴν Ἐνετικὴν φρουράν, ἣτις ἀπροσδοκῆτως κατελήφθη ἐντὸς τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀποκρέω. Γενόμενοι οὕτω κύριοι τῆς θαλάσσης οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ συλλογίζωνται τὴν ἀνάκτησιν τῆς Πελοποννήσου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1695 εἰσεχώρησαν οἱ Τούρκοι ἐκ νέου διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τοῦ Ἄργους διὰ τῶν σκηνῶν αὐτῶν. Ὁ Μανιάτης Λιβεράκης, ἀναγορευθεὶς Βέης τῆς Μάνης, ἦτο μετ' αὐτῶν καὶ οἱ συγχώριοι αὐτοῦ δὲν ἀντετάχθησαν σπουδαίως, ὥστε ἐλεηλάτησε μέχρι Τριπόλεως. Ἢδὴ ἐξέπλεεν ὁ Μετζομόρτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ὑποστήριξιν, ὅτε ἐδραξαν οἱ Ἐνετοὶ τὴν μόνην εὐκαιρίαν, ἣτις πλέον ὑπελείπετο. Πρὶν φθάσῃ ὁ Μετζομόρτος ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ Σερασκέρου ἐκ Ναυπλίου καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης, καὶ δὲν ἐδόθη μὲν κυρίως μάχη, ἀλλὰ τὰ ἐπιτήδεια στρατηγήματα τοῦ Στρατηγοῦ Σταϊνάου ἐδίωξαν τὸν Σερασκέρην πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ. Τότε ἀνέχωρησεν ὁ Μολίνος εἰς ἀπάντησιν τοῦ Μετζομόρτου καὶ δις συνεκρούσθη μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν θάλασσαν τῆς Χίου. Οἱ Ἐνετοὶ δὲν κατώρθωσαν νίκην, ἀλλ' ἐδείξαν ἀνδρίαν. Ὁ Κονταρίνης δι' ἐπιτηδείου ὀδηγίας καὶ ὁ Δολφίνος διὰ προσωπικῆς τόλμης ἀπέκτησαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων ἐνδόξων ὀνομάτων τῶν Ἐνετῶν, ἐπανάγοντες πάλιν τὴν ἰσορροπίαν.

Ἀφοῦ ἐπέτυχαν νὰ ἀποκτήσουν τὸν Λιβεράκην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐνετίας, ἡ Πελοπόννησος ἠδύνατο ὁπωσοῦν νὰ θεωρῇται ἐξησφαλισμένη.

Ἢδύνατο ὁμως ἡ Ἐνετία ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Τούρκους εἰς ἐντελῆ παραχώρησιν; Μόνῃ δὲν ἤθελε φθάσει εἰς τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν Εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγίνε καὶ ἐξετελέσθη ἡ ἐπιχείρησις, ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εἰρήνην καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κατάκτησιν.

Τὰ Καισαρικὰ ὅπλα μετὰ μικρὰν διακοπὴν ἐκ νέου θριαμβευτικὰ ἠπειλουν τοσούτῳ μᾶλλον τοὺς Ὀθωμανοὺς, ὅσῳ μετὰ τὴν ἐν Ῥουσσοῦ σύμβασιν δὲν ἦσαν πλέον ἀλλαχοῦ ἐνησχολημένα. Δύο νέοι φιλόδοξοι ἡγεμόνες, Πέτρος ὁ Α' καὶ Φριδερίκος Αὐγούστος τῆς Πολωνίας, ἐφαίνοντο ἐπικίνδυνοι γείτονες· οἱ Ἐνετοὶ κατεῖχον τὴν θάλασσαν καὶ ὁ νέος Βεζίρης ὁ Χουσεῖν Κιουπρουλῆς, δὲν ἐστοχάζετο, ὅτι ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ εἰς τούτους ἐχθρούς. Τότε πρῶτον οἱ Ὀθωμανοὶ ἐδέχθησαν τακτικὴν διαπραγματεύσιν· ἐννεα Πρέσβεις τῶν πολεμησάντων καὶ τῶν μεσιτευόντων κρατῶν ἦλθον εἰς τὴν σύνοδον (1). Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ τόπος ν' ἀναφέρωμεν τὰ παρεμπροσθέντα προσκόμενα-

(1) Σ. τοῦ Μ. ἡ σύνοδος ἐγίνετο ἐν Κιόδ (17).

(1) Arrighi p. 366.

(2) Πρὸ τοῦτο ἔκαμε λαμπρὰν ἐκθεσιν πρὸς τὴν Βουλὴν, ἀρχομένην οὕτως· A piedi del reggio trono di V - ra presento il domizio di ampia fruttifera e popolata isola. Ὁ ταλαίπωρος ἐντὶ τῆς προστασίας, τὴν ὁποίαν ἀπέλαυσε καὶ τῆς μετέπειτα δυστυχίας, ὑπέστη φυλάξεις.

τα· κατὰ τὸ ἔτος 1699 ὑπεγράφησαν αἱ συνθήκαι τῆς εἰρήνης. Οἱ Ἐνετοὶ δὲν κατώρθωσαν μόνην τὴν ἐπέκτασιν τῆς Δαλματίας, ἀλλὰ καὶ τὴν διατήρησιν τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐλευθέρας κατακτήσεως.

Δὲν ἤθελεν ἔχει τοῦτο σημασίαν, οὔτε διὰ τὴν δύναμιν αὐτῶν, οὔτε διὰ τὸν κόσμον, ἂν δὲν ἐπεμελοῦντο νὰ προάξουν τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν, νὰ δώσουν εἰς αὐτὴν τὸν ἀνάλογον πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς διοργανισμόν, καὶ τοιοῦτοτρόπως ν' ἀποκαταστήσουν αὐτὴν πραγματικὴν ἰδιοκτησίαν.

(ἀκολουθεῖ).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ.

(Ἰδε φυλλάδ. 283 καὶ 284.)

Τὸ Ναύπλιον ἦτο τότε πόλις ὅλως τουρκικὴ· αἱ μὲν ὁδοὶ ἦσαν στεναὶ, ἀνώμαλοι καὶ βορβορώδεις, αἱ δὲ οἰκίαι ξυλόκτιστοι, πολύθυροι καὶ πάντῃ ἄρρυθμοι· ἀλλὰ καὶ τῶν κατοίκων ὁ βίος ἦτο εἰσέτι, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἀσιατικὸς· λέγων δὲ ἀσιατικὸν δὲν ἐννοῶ τρυφήλὸν, διότι ὅπου λείπει ἡ ἐπιούσιος τροφή ἢ τρυφή εἶναι ἀγνωστος· ἀλλ' ὅτι, πλὴν τῆς φουστανέλλας, πάντα τὰ ἄλλα ἐγίνοντο ὅπως καὶ ἐπὶ Τουρκίας. Εἰς τὰ ἐργαστήρια οἱ πωληταὶ ἐκάθηντο διπλοπόδεις καὶ ἀναμένοντες, πολλάκις φεῦ! εἰς μάτην, τοὺς σπανιστάτους ἀγοραστάς, ἐμύζων σοβαροπρόσωποι τὴν ἄκραν τοῦ τσιμπουκίου αὐτῶν. Ἐπώλουν δὲ ἡ πέτρας πυροβόλων, ἡ πυρεκδόλα, ἡ σπάγγον, ἡ ράμμα, ἡ βελόνας, ἡ θειάφιον, ἡ πέτραν τῆς κολάσεως, ἡ ἄλλο τι τοιοῦτον ἄσημον καὶ πενιχρόν. Παρὰ τὰ ἐργαστήρια ταῦτα ἦσαν καὶ ἄλλα, τὰ τῶν παντοπωλῶν, ἅτινα ἐξ ἀνάγκης καὶ ποικιλότερα καὶ πολυτιμότερα εἶχαν τὰ ἐμπορεύματα· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰ τῶν ραπτῶν καὶ τὰ καφενεῖα. Τὰ καφενεῖα ἦσαν καὶ πολλὰ καὶ πολλοὺς εἶχον τοὺς φοιτητάς· διότι, πλὴν τῶν πανταχόθεν μετοικησάντων εἰς Ναύπλιον ἕνεκα ἀσφαλείας, καὶ τῶν κηφόνων ὅσοι στυλπνὰ μὲν καὶ βαρύτιμα πιστόλια φέροντες εἰς τὴν ζώνην, καρδίαν δὲ φιλάρπαγος ἡ λαγῶσ κρύπτοντες εἰς τὰ στήθη, κατέκλυον γαυριῶντες καὶ σειόμενοι τὴν πόλιν, εἶχον συρρέουσαι διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυβερνήτου καὶ πλῆθος ἀγωνιστῶν ἐχόντων ἀπαιτήσεις καὶ προτεινόντων δικαιώματα, καὶ ἄλλοι ἀδικηθέντες ὑπὸ ἰσχυρῶν καὶ ἐπικαλούμενοι δικαιοσύνην. Ἐκ τῶν καφενεῖων δύο ἢ τρία διεκρίνοντο ἐπὶ πολυτελείᾳ, καὶ ἰδίως τὰ κείμενα εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Πλατάνου· ἐθεωροῦντο δὲ πολυτελεῖ διότι, πλὴν τοῦ μόνου ποτοῦ τὸ ὅποιον εἰς πάντα τὰ λοιπὰ ἔκαie τὰ χεῖλη καὶ ἐπικραине τοὺς λάρυγγας τῶν φοιτητῶν, ἔδιδον καὶ πούντσι καὶ γαργιλέν. Τῶν συνερχομένων ἐνταῦθα ὁ ἀριθμὸς ἦτο πολὺς· καὶ ὅτε ἐκόπαζε τῶν ἀναρροφούντων χειλέων ὁ πάταγος, αἱ γλῶσσαι δια-

σπῶσαι τοὺς χαλινούς ἐκελάδουν μεγαλαυχεῖς τ' ἀνδραγαθήματα τῶν μήποτε ἀνδραγαθησάντων, ἡ καὶ ἠγωνίζοντο φιλολοῖδοροι νὰ ἐλαττώσωσι τὴν ἀξίαν τῶν ἀληθῶν ἀνδραγαθημάτων. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἔρις ἐπιπτε μὲν βεβριθυῖα τὸ κατ' ἀρχάς, ἵνα εἰπῶ καθομηρίζων, ἐξητμίζετο δὲ μετ' οὐ πολὺ ὡς ὁ καπνὸς τῶν γαργιλέδων.

Καὶ ἡ κατ' οἶκον δὲ διαίτα μᾶτεῖχε καὶ αὐτὴ τῶν πάλαι ἔξεων· τὰ ἐπιπλα ἦσαν σοφάδες, σιλτέδες, κουλιτούκια, ἐφ' ὧν ἐκάθηντο μὲν τὴν ἡμέραν κατεκλίνοντο δὲ τὴν νύκτα οἱ οἰκοδεσπόται καὶ οἱ ξένοι αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τούτων εὐάριθμοι ἦσαν οἱ πλουτοῦντες· οἱ πολλοὶ δὲ ἀνάκλιντρον καὶ κλίνην καὶ προσκέφαλον καὶ ἐπενδύτην εἶχον τὴν ἀχώριστον καὶ κλασικὴν καπύταν, εἰς τὰς παρυφάς τῆς ὁποίας πολλὰ ἐγκατεβίου ἀναίμακτα ζώφια, τὰ ἀπαραχάρακτα ταῦτα ἐμβλήματα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐφ' ὅλου τοῦ ἀγῶνος. Τινες δὲ εἶχον καὶ σοφρὰν ἢ σανίδα στρογγύλως κεκορμμένας καὶ συνηρμοσμένας διὰ καρφίων, τὸν ὅποιον μετεχειρίζοντο ἀντὶ τραπέζης γευόμενοι ἢ δειπνοῦντες. Καὶ ῥόφημα μὲν σπανίως παρετίθετο (καὶ τοῦτο ἦτο συνήθως ἐκ φασήλων ἢ ἐρεβίνθων ἢ φακῆς)· παρατιθέμενον δὲ κατεβρόχθιζον οἱ συνδαιτυμόνες οὐχὶ μετακενοῦντες εἰς ἰδιαίτερα πινάκια, ἀλλ' ἐμβάπτοντες τὰ ξύλινα κοχλιάρια εἰς τὴν περιέχουσαν αὐτὸ πικάναν. Αἱ σημεριναὶ καθέδραι (καρέγλαι) ἦσαν σχεδὸν ἀγνωστοί· ὅτε δὲ ἀποκατέστη ὁ Κυβερνήτης εἰς Ναύπλιον, κατεσκευάσαν τινες, χάριν τῶν φραγκοφορεμέων, ξύλινα σκαμνία. Τὸ 1831 ἐπτανήσιός τις πλοίαρχος, οἰκειὸς ἐκπαλαι τοῦ πατρὸς τοῦ γράφοντος τὰς ἀναμνήσεις ταύτας, ἐλθὼν ἐξ Ἑνετίας καὶ ἰδὼν τὴν γυμνότητα τῆς οἰκίας τοῦ πρὶν εὐπόρου αὐτοῦ φίλου, προσέφερεν αὐτῷ ἑξ καθέδρας. Τοσούτῳ δὲ ἐθεωρήθησαν λαμπραὶ, ὥστε ἡ φήμη αὐτῶν διεδόθη παλύθροος ἀνὰ πᾶσαν τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους, καὶ φθονοῦντες ἔβλεπον αὐτὰς οἱ ἐγκριτότεροι.

Αἱ ἐν Ναυπλίῳ οἰκίαι, διηρημέναι πρὸ τῆς ἀλώσεως εἰς γυναικωνίτας καὶ ἀνδρῶνας, ἦσαν μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρύχωροι, ἀλλ' ἐρείπια. Ὁ Κυβερνήτης ἐλθὼν κατέλυσεν εἰς τινὰ τῶν εὐπρεπεστέρων, ἀνήκουσαν εἰς τὸν Ἑμμανουὴλ Ξένον, ἀνδρα πλούσιον, συνετὸν καὶ φιλοπάτριδα, πολλὰ μὲν θυσιάσαντα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, μηδὲν δὲ ζητήσαντα παρ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀποχωρήσαντα εἰς Τήνον ἢ ἀντιδασιλείᾳ ὅμως τιμῶσα αὐτὸν μετεκάλεσε τὸ 1835 εἰς Ἀθήνας καὶ διώρισε Σύμβουλον τῆς Ἐπικρατείας· ἀλλὰ πάσχων πάθος χρόνιον, μικρὸν ἐπέζησεν ὁ φιλογενὴς ἐκεῖνος εἰς τὴν δικαίαν ταύτην ἀμοιβήν.

Μόλις λοιπὸν ἐφθασεν εἰς Ναύπλιον ὁ Κυβερνήτης τὴν 7 Ἀπριλίου καὶ ἐπεχείρησε τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τῶν νήσων καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀναβαλὼν τὴν τῆς Στερεᾶς εἰς αἰσιωτέρους καιροὺς, διότι ὁ πόλεμος εἶχεν ὅλος μετατεθῆ εἰς αὐτήν. Συγχρόνως δὲ ἐνησχολήθη καὶ εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Δημογεροντιῶν.

Ἡ διοικητικὴ διοργάνωσις ἐμελλε νὰ γίνῃ προσωρινή, διότι οὐ μόνον ὁ ἐχθρὸς κατεῖχεν ἐτι ἐπαρχίας τινὰς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐρήμωσιν, τὴν καταστροφὴν